

Ammatillisen opettajan planetaarinen toimijuus

Eveliina Asikainen

HT, lehtori

Tampereen ammattikorkeakoulu,
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
eveliina.asikainen@tuni.fi

Erkka Laininen

DI, suunnittelupäällikkö

Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen
säätio – OKKA-säätio sr
erkka.laininen@okka-saatio.com

Arto O. Salonen

KT, professori

Itä-Suomen yliopisto,
Yhteiskuntatieteiden laitos
arto.salonen@uef.fi

Tiivistelmä

Kestävän tulevaisuuden rakentaminen edellyttää ihmisen toiminnan vaikutusten tiedostamista ja siihen pohjautuvaa eettistä toimijuutta. Kyse ei ole pelkästään valtavirtaistuneen maailmankuvan mukaisesti määrittyvistä osaamisista, joilla rakennetaan kiertotalouden

ratkaisuja tai edistetään vihreää energiasiirtymää. Tarvitaan myös koulutuksen ja työelämän kestävämmien oletusten ja käytäntöjen kyseenalaistamista ja niiden uudistamista. Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten työelämän tilallisten, ajallisten ja eettisten kytkösten tiedostaminen voi auttaa ammatillista opettajaa omaksumaan työelämää uudistavaa planetaa-

rista toimijuutta. Esitämme ammatillisen opettajuuden systeemisen tulkinnan planetaarisessa kontekstissa tapahtuvana professionaalisuuden luonnostelemme määritelmän opettajan planetaariselle toimijuudelle. Pohdimme myös, kuinka ammatillinen opettajankoulutus voi

vahvistaa planetaarisen toimijuuden sisäistymistä osaksi opettajan ammatti-identiteettiä.

Avainsanat: *ammatillinen opettajankoulutus, planetaarinen sosiaalipedagogiikka, planetaarinen toimijuus*

Johdanto

Teknologia ja talouden globalisaatio ovat auttaneet ihmistä saamaan otteen planeettasammasta. Maailman yhdistyminen on tarjonnut työelämälle huikaita mahdollisuuksia. Samalla se on tehnyt konkreettiseksi ihmisen maailmaa muokkaavan voiman. Päivittäiset tekemämme ja valintamme yhdistävät meidät tietoverkkojen ja tuotantoketjujen kautta eri puolilla maailmaa asuvien ihmisten elämään sekä planeettasammasta elolliseen ja elottomaan luontoon. Tämän kehityskulun myötä meistä ihmisistä on tullut merkittävin planeettasammasta tulevaisuuteen vaikuttava tekijä (Lewis & Maslin, 2015).

Ihmisen vaikutukset ulottuvat ajallisesti pidemmälle ja tilallisesti laajemmalle kuin koskaan aikaisemmin ihmiskunnan historian aikana. Paradoksaalista on, että samalla kun ihmiskunta on onnistunut lisäämään hyvinvointiaan vaurastumalla, ovat muuttuva ilmasto, lajinkato ja luonnonvarojen hupeneminen synnyttäneet uhan ihmislajin tulevaisuudelle. Tämä uhka johtuu yksinkertaisesti siitä, että ihmiselämä on täysin riippuvaista biosfäärin elinvoimaisuudesta, joka luo perustan ihmisten, yhteisöjen ja yhteiskuntien olemassaololle (Folke ja muut, 2016).

Ongelmaan on havahduttu, mutta esimerkiksi Euroopan vihreän kehityksen ohjelmassa ratkaisuja etsitään ensisijaisesti talouskasvun, innovaatioiden ja teknologian kehityksen avulla (esimerkiksi Eurooppa-neuvosto, 2023). Myös suomalaisessa koulujärjestelmässä korostuvat työn tuottavuuden, talouden ja kilpailukyvyntarpeet (Heikkinen & Kukkonen, 2019; Eduskunnan sivistysvaliokunta, 2021). Tällaisen muutosstrategian onnistumisen edellytyksenä on, että bruttokansantuotteella mitattu talouskasvu voi jatkua samaan aikaan, kun ilmastopäästöt ja luonnonvarojen kulutus saadaan nopeasti alenemaan. Tutkimusnäyttö ei kuitenkaan tue näkemystä, että tällainen kehitys voisi toteutua riittävän laaja-alaisesti, syvästi ja nopeasti (esimerkiksi Hickel & Kallis, 2020; Vadén ja muut, 2020).

Ihmisen aiheuttamat planetaariset kriisit – nopeasti muuttuva ilmasto, kuudes sukupuuttoaalto ja luonnonvarojen hupeneminen – haastavat työelämää ja koulutusta uudistumaan siten, että ne palvelevat yhden planeetan puitteisiin mahtuvan yhteiskunnan rakentamista. Tämä edellyttää tietoihin, taitoihin ja asenteisiin painottuvan osaamisen lisäksi oppimista, joka vahvistaa ihmisen kytkeytymistä osaksi ympäröivää maailmaa (Common Worlds Research Collective, 2020). Tällaisen oppimisen toteutumista voi heikentää ammatillisen koulutuksen osaamistavoitteiden keskittyminen nykyisissä työprosesseissa tarvittavien taitojen ympärille. Mi-

käli opettajan toimijuus kaventuu oman ammattialan työtehtävien rutiininomaiseen opettamiseen, voi koulutus taantua olemassa olevan työelämän ja yhteiskunnan toisintajaksi. Planetaarisiin kriiseihin vastaamisessa tarvitaan uusia innovaatioita tuottavaa ennakivoivaa osaamista, mutta myös maailmasuhdettamme uudistavaa osaamista, joka voi saada aikaan yhteiskunnan systeemistä uudistumista (Laininen & Salonen, 2019). Ammattikorkeakouluilla, opettajankoulutus mukaan lukien, on merkittävä rooli ennakoivan ja uudistavan osaamisen rakentamisessa. Teknologisten ja sosiaalisten ratkaisujen vauhdittamisen rinnalla on tärkeää vahvistaa ammattikorkeakoulujen laajempaa sivistystehtävää yhteiskunnan kulttuurisen muutoksen ja työelämän uudistumisen edistäjänä (Heikkinen & Kukkonen, 2019; Salminen & Friman, 2022).

Tässä artikkelissa lähestymme ammattillisen opettajan toimijuutta transformatiivisena toimijuutena, joka mahdollistaa koulutuksen ja työelämän kestävämmien oletusten ja käytäntöjen kyseenalaistamisen ja niiden uudistamisen. Tarkastelemme teoreettisen perustan muodostaa planetaarinen sosiaalipedagogiikka (PSP), jonka ydintä on ihmisen tietoinen kiinnittyminen oman elämänsä tilalliseen, ajalliseen ja eettiseen ulottuvuuteen (Salonen ja muut, 2023). PSP teoretisoi oppimisprosessin, jonka avulla ihmisen eriytynyt maailmasuhde voi uudistua sosio-ekologisen maailmankuvan mukaiseksi. Tämä prosessi rinnastuu ”oppimiseen olemaan yhtä maailman kanssa” (Common Worlds Research Collective, 2020). Tarkastelemme, miten työelämän tilallisten, ajallisten ja eettisten kytkösten tiedostaminen voi auttaa ammatillista opettajaa omaksumaan työelämää uudistavaa planetaarista toimijuutta. Esitämme ammatillisen opettajuuden systeemisen tulkinnan planetaa-

risessa kontekstissa tapahtuvana professiona ja luonnostelemme määritelmän opettajan planetaariselle toimijuudelle. Pohdimme myös, kuinka ammatillinen opettajankoulutus voi vahvistaa planetaarisen toimijuuden sisäistymistä osaksi opettajan ammatti-identiteettiä.

Sosio-ekologinen maailmankuva tilallisena, ajallisena ja eettisenä kokonaisuutena

Nykyaajan ihmisen elämänpiiri on menneisiin sukupolviin verrattuna huomattavasti laajempi. Ammatillinen opettaja voi tulla tietoiseksi moninaisesta kytketyistään maailmaan tarkastelemalla työelämän tilallista, ajallista ja eettistä ulottuvuutta (Laininen & Salonen, 2023). *Tilallinen ulottuvuus* hahmottuu oman ammattialan toiminnan paikallisina, alueellisina ja globaaleina kytkentöinä, jotka paljastavat työn ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset systeemiset vaikutukset. Esimerkkinä tilallisen ulottuvuuden tiedostamisesta toimii dokumenttielokuva Säilöttyjä unelmia (Gauriloff, 2012), jossa seurataan raviolitölkkin matkaa alkutuotannosta kuluttajalle. Pienen purkin ainesosat kulkevat yli 30 000 kilometrin matkan ennen päätymistään kaupan hyllylle. Rautatölkki valmistetaan tinapellistä, johon tarvittu tina on peräisin avolouhoksesta Brasiliasta. Peltiin tarvittava rautamalmi on louhittu useista kaivoksista eri puolilta maailmaa. Tölkkin sisäpinnan suojalakka on tehty kemiantehtaassa. Etiketteihin tarvittu selluloosa on peräisin puista, jotka on saatettu kaataa usealla mantereella. Itse raviolin tuottamiseen tarvitaan muun muassa vehnää, oliiveja, tomaatteja, kananmunia ja naudanlihaa, joita tuotetaan useissa maailman maissa vaihtelevissa olosuhteissa. Raviolitölkkin ainesosien matka koskettaa lukuisten ihmisten elämää sekä muuta elollista ja elo-

tonta luontoa. Esimerkki kuvastaa nykyisen talouden ja tuotannon luonnetta, joka kytkee niin työntekijän kuin kuluttajan-kin osaksi maailmanlaajuista vaikutusten verkostoa. Voidaan ajatella, että globaali todellisuus kutistuu kuluttajan ja raviolitolkin kohtaamiseen kaupan hyllyllä.

Ajallinen ulottuvuus kytkeytyy yhteiskunnan, työelämän ja ammattialan historiaan ja nykyisyyteen, mutta samalla se luo näkymää tulevaisuuteen. Raviolipurkin matka avaa myös ajallisuuden hahmottamista. Purkin elottomat ainesosat – kuljetusten tarvitsemat fossiiliset polttoaineet mukaan lukien – ovat muodostuneet maaperässä maapallon geologisen historian aikana. Elollisten ainesosien saatavuuden on mahdollistanut luonnon kiertokulku, jossa ravinteet ovat jatkuvasa kierrossa ja luovat uutta elämää (Salonen ja muut, 2023). Ihmisen jokapäiväinen kytkeytyminen aikaan tiivistyy ajatuksen siit, että ”tomaatteja, jotka söit lauantaina ei voida erottaa maaperän, kallioperän, jään, veden ja ilman vuosimiljardien kuluessa tapahtuneista muotoutumisista ja liikkeistä” (Thomas ja muut 2020, s. x). Ymmärrys ajallisesta ulottuvuudesta ja ammattien historiasta voi auttaa rakentamaan kestävämpää työelämää. Esimerkiksi ruuantuotantoon on löydetty kestäviä ratkaisuja regeneratiivisesta maataloudesta. Sen idea perustuu vuosisatojen aikana löydettyihin tapoihin, jotka ylläpitävät maaperän elinvoimaisuutta.

Planetaarinen vastuullisuus vahvistuu ihmisen moraaliseksi velvollisuudeksi, kun hän kokee kytkeytyvänsä osaksi ympäröivää elämän verkostoa (Lange, 2018; Thomas ja muut, 2020). Tällöin planetaarinen todellisuus, josta ihmiselämä on monin tavoin täysin riippuvainen, saa itseisarvoisen tunnustuksen ilman, että arvostus perustuu ihmisen saamaan hyö-

tyyn. *Ettinen ulottuvuus* viittaa työelämän vastuullisuuteen ja nostaa esiin kysymyksen työn tekemisen kohteesta. Planetaarista hyvinvointia edistävä työ painottuu halujen tyydyttämisen sijaan ihmisten todellisiin tarpeisiin ja pyrkii määrittelemään riittävyuden (Jungell-Michelsson & Heikkurinen, 2022). Avarasti ajateltuna tällainen työ luo hyvän elämän edellytyksiä oikeudenmukaisesti kaikille ihmisille ja vahvistaa ekosysteemien elinvoimaisuutta (Ergene ja muut, 2021). Planetaarinen vastuullisuus saa aikaan planetaarista hyvinvointia siten, että ihmisillä, muunlajisilla ja elottomallakin todellisuudella on itseisarvoinen oikeus olemassaoloon (Kortemäki ja muut, 2021).

Ammatillisen opettajan planetaarinen toimijuus

Vähäsantanen ja muut (2017) toteavat, että ammatillisella toimijuudella viitataan usein työntekijän aktiivisuuteen ja aloitteellisuuteen sekä osallisuuteen ja kokemuksiin oman työnsä ja elämänsä hallinnasta, kuten myös hänen todellisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Toimijuus ilmenee esimerkiksi työntekijän tai työyhteisön vaikuttaessa, tehdessä valintoja ja ottaessa kantaa työhön liittyviin asioihin ja ilmiöihin. Toimijuutta rajoittavat tai tukevat työpaikan järjestelmät, valtasuhteet ja toimijoiden roolit. Toimijuutta voidaan tarkastella yksilöllisenä tai kollektiivisena ilmiönä, jolloin sen nähdään kiinnittyvän toimijan ja työympäristön väliseen monitahoiseen vuorovaikutussuhteeseen (Vähäsantanen ja muut, 2017, s. 7).

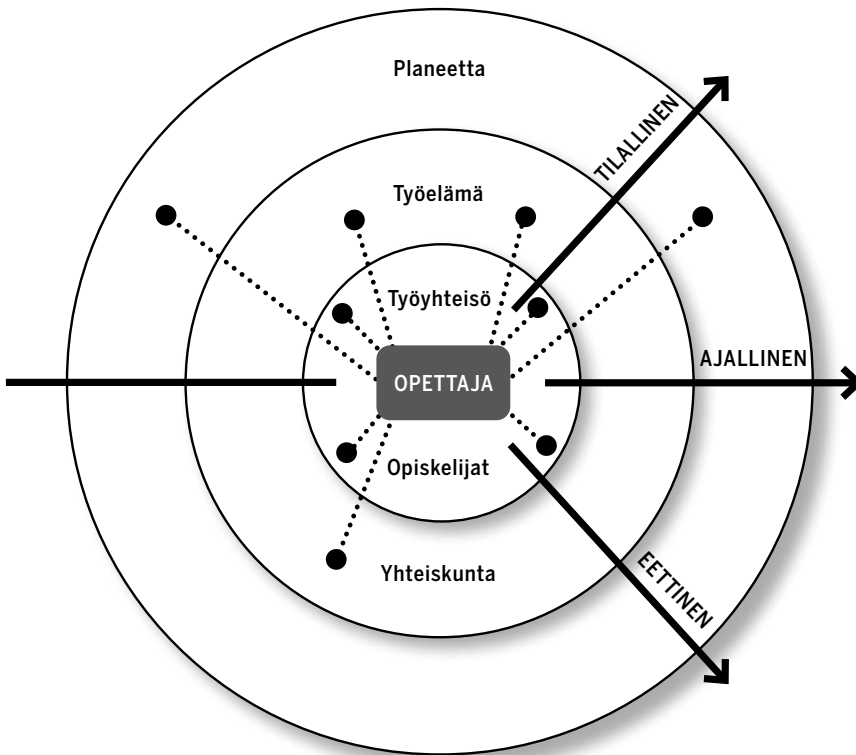
Työelämän ja yhteiskunnan uudistaminen edellyttää, että opettajat havaitsevat ja kyseenalaistavat koulutuksessa vaikuttavia ihanteita ja toimintatapoja, jotka ovat kestävän tulevaisuuden kannalta ongelmalli-

sia tai ristiriitaisia. Opettajan on tärkeää tunnustaa, millaiseen toimijuuteen koulutus opiskelijoita valmentaa. Keskeistä on hahmottaa, mitkä toimintatavat edistävät aidosti kestävyttä ja mitkä eivät nykyisellään palvele kestävä elämän ja yhteiskunnan rakentumista (Koirikivi ja muut, 2023).

Tässä artikkelissa painotamme toimijuuden syntymisessä relationaalista lähestymistapaa, jonka mukaan toimijuus ei näyttäyty yksilön ominaisuutena, vaan se syntyy aina suhteiden kautta (Barad, 2007; Lange, 2018). Opettajan toimijuuden keskeisiä suhteita ovat suhteet opiskelijoihin, työyhteisöön, työelämään ja yhteiskuntaan sekä planetaariseen todellisuuteen. Relationaalisen lähestymistavan mukaan kytkeytyneisyys voi toimia toimi-

juuden voimavarana, kun opettaja tulee tietoiseksi oman toimintansa yhteyksistä ympäröivään todellisuuteen sekä niistä systeemeistä, joiden osa hän on. Ammatillinen opettajuus voidaan nähdä systeemisen tulkinnan kautta planetaarisessa kontekstissa tapahtuvana professiona (kuvio 1). Tilalliseen, ajalliseen ja eettiseen ulottuvuuteen rakentuvien kytkösten systeminen tarkastelu luo ammatillisen opettajan toimijuudelle uuden tulkinnan, jota kuvaamme *planetaarisena toimijuutena*.

Opettajan planetaarinen toimijuus syntyy työn tilallisten, ajallisten ja eettisten kytkösten tiedostamisen kautta (Salonen ja muut, 2023). Toimijuus määrittyy opettajan uudistuneina suhteina opiskelijoihin, oppilaitosyhteisöön, työelämään ja yhteiskuntaan.

Kuvio 1. Ammatillinen opettajuus kuvattuna planetaarisessa kontekstissa (Soveltaen: Salonen ja muut (2023).

Opettajan oma elämä on kytkeytynyt planeettamme ekologiseen, sosiaaliseen ja materiaaliseen todellisuuteen. Hän vaikuttaa niihin elämänsä eri konteksteissa, esimerkiksi kansalaisena, kuluttajana ja opettajana. Työelämä on planetaarisen todellisuuden sisälle rakentuva systeemi. Kestävyyden saavuttaminen edellyttää työelämän toiminnan sovittamista planeetan ekologiin rajoihin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja hyvinvoinnin mahdollistavalla tavalla. Opettajan kestävä työelämää edistävä toimijuus sisältää siten ymmärryksen ja kokemuksen planetaarisen todellisuuden ja työelämän suhteesta ja vuorovaikutuksista. Opettajan työn konteksti muodostuu opettajan työympäristöstä ja siinä toteutuvista suhteista. Nii- tä ovat suhde opiskelijoihin, suhde työyhteisöön ja suhde yhteiskuntaan. Jokainen suhteiden kenttä koostuu näiden kytkösten mahdollistamasta toimijuudesta, joka voi uudistaa työtä ja työelämää kestäväksi.

Systeeminen ymmärrys ammatillisen opettajan omaa ammattialaa edustavan työn kytkeytymisestä paikalliseen, alueelliseen ja globaaliin ulottuvuuteen auttaa uudistamaan työn tekemisen tapaa (Laininen & Salonen, 2023). Toimijuus yhdistyy työn kielteisten vaikutusten poistamiseen ja myönteisten vaikutusten vahvistamiseen. Planetaarinen toimijuus edellyttää myös käsitystä yhteiskunnan, työelämän ja oman ammattialan historiallisesta kehittämisestä ja sen rinnalla kykyä kuvitella uudennaiselle arvopohjalle rakentuvaa työelämää. Toimijuuden ajallinen ulottuvuus tarjoaa mahdollisuuksia työn tarkoituksen uudistamiseen kestävää tulevaisuutta rakentavaksi. Tilallisten ja ajallisten kytkeytymisten tiedostamisen kautta opettajan toimijuutta alkaa ohjata eettiseen ulottuvuuteen linkittyvä planetaarisen vastuullisuus.

Opettajan planetaarista toimijuutta voidaan kuvata opettajan uudistuneina suhteina opiskelijoihin, oppilaitosyhteisöön, työelämään ja yhteiskuntaan (Asikainen & Tapani, 2021; taulukko 1 sivulla 84). Toimijuus rakentuu tiedoista (kuvaileva taso), muutoksen tekemisen taidoista (soveltava taso) sekä vastuunotosta ja asenteesta (integroitunut taso). Yhteiskuntaa uudistava oppilaitos pyrkii edistämään kestävyysmurrosta kumppanuksiensa kautta (Laininen & Salonen, 2019). Tämä edellyttää opettajilta uudenlaisen roolin ottamista suhteessa yhteiskunnassa toimiviin työelämäkumppaneihin ja muihin sidosryhmiin (Salonen & Vesala-Varttala, 2023). Opettajan planetaarinen toimijuus on siten konkreettista osaamista, jota voidaan opettaa, opiskella ja arvioida.

Kuvailevalla tasolla opettaja vahvistaa tietoisuuttaan kestävyiden kytkeytymisestä omaan ammattialaansa, oppilaitoksen toimintaan ja pedagogisiin valintoihin. Hän tunnistaa kestävyiden ohjauskeinoja, kuten sopimuksia, tavoitteita ja sääntelyä, jotka ohjaavat muutosta yhteiskunnassa ja omalla ammattialalla. *Soveltavalla tasolla* opettaja hyödyntää pedagogisia ratkaisuja, jotka auttavat opiskelijoita omaksumaan kestävä ammatti-identiteetti. Hän edistää aktiivisesti oppilaitoksen kestäviä toimintatapoja ja vaikuttaa myös oppilaitoksen kumppaneiden kestävyystoimintaan. *Integroivalla tasolla* opettaja on omaksunut kestävä tulevaisuuden ammattilaisen ja opettajan roolimallin. Hän kehittää aktiivisesti kestävyttä edistävää pedagogiikkaa ja opetuksen sisältöjä. Hän toimii oppilaitoksen kestävyystoiminnan muutosagenttina ja luo verkostoja, jotka vahvistavat muutoksen edistämistä yhteiskunnassa.

Taulukko 1. Opettajan planetaarisen toimijuuden vahvistuminen kuvailevalta tietoisuuden tasolta kohti integroitunutta ammatti-identiteettiä. Opettajan toimijuus laajenee oman opetustehtävän ulkopuolelle oppilaitokseen ja sen verkostoihin.
(Soveltaen Asikainen & Tapani, 2021.)

Osaamiset	opetus	oppilaitos	yhteiskunta
Kuvaileva (tiedot)	Tuntee oman ammattialan kestävyyspedagogiikkaa	Tuntee kestävästi toimivan oppilaitoksen piirteet	Tuntee kestävyyspedagogiikan ohjauskeinot yhteiskunnassa ja omalla ammattialalla
Soveltava (taidot)	Edistää kestävästi ammatti-identiteettiä, soveltaa kestävyyspedagogiikkaa	Edistää oppilaitoksen kestäviä toimintatapoja omalla toiminnallaan	Edistää toimijuudellaan kumppaneiden kestävyystoimintaa
Integrointunut (vastuunotto, asenne)	Omaksuu kestävästi tulevaisuuden ammattilaisen roolimallin, kehittää kestävyyspedagogiikkaa	Omaksuu aktiivisen roolin oppilaitoksen kestävyystoiminnan kehittäjänä	Omaksuu aktiivisen roolin työelämän ja yhteiskunnan uudistajana

Opettajankoulutuksella kohti planetaarista toimijuutta

Tutkimusnäyttö tukee edellä määrittellemme planetaarisen toimijuuden mukaista käsitystä siitä, että opettajan systeemisen ja eettisen kompetenssin samanaikainen vahvistaminen lisäävät opettajan kestävyysmuutoskykyä, eli hänen kykyään kestävyysongelmien tunnistamiseen ja niihin vaikuttamiseen oman elämän ja työn eri konteksteissa (Karvonen ja muut, 2023). Tarkastelimme, millaisia mahdollisuuksia ammatillisten opettajakorkeakoulujen opetussuunnitelmat tarjoavat tällä hetkellä opettajien planetaarisen toimijuuden kehittämiselle. Rajasimme tarkastelun verkossa avoimesti saatavilla oleviin dokumentteihin (Haaga-Helia 2022, HAMK 2023, JAMK 2023, OAMK 2023, TAMK 2023). Dokumenttien perusteella opetussuunnitelmissa käsitellään ilahduttavan paljon planetaariseen toimijuuteen liittyviä teemoja. Esimerkiksi opettajan am-

mattietiikka, koulutuksen tulevaisuus ja opettajan muuttuva toimintaympäristö esiintyvät kaikissa opetussuunnitelmissa. Useimmiten osaamisen kuvaukset ovat niin lyhyitä, että on vaikea arvioida, millaista osaamisen tasoa (kuvaileva, soveltava, integroiva) opettajankoulutuksessa tavoitellaan. Samoin on mahdotonta arvioida, missä määrin opetuksessa esimerkiksi kannustetaan aktiiviseen toimijuuteen oppilaitosyhteisössä tai yhteistyöhön ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Haaga-Helia ammattikorkeakoulun valinnaisena opintona tarjoama kestävä kehityksen osaamismerkki (Open Badge Factory, n.d.) ja Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun avoimesti julkaisemat opettajan osaamiset (JAMK, n.d.) tarjoavat kuitenkin mahdollisuuden perusteellisempaan tarkasteluun.

Haaga-Helia ammattikorkeakoulun kestävä kehityksen osaamismerkkin mukaisen osaamisen osoittaminen vaatii aktiivista toimimista kestävä kehityksen edis-

tämiseksi oppilaitoksessa sekä oman toiminnan kriittistä arviointia (Open Badge Factory, n.d.). Ammatillisen opettajan toimijuus määrittyy osaamismerkissä kuitenkin lähinnä opetustyön kautta. Jyväskylän ammatillisessa opettajakorkeakoulussa planetaariseen toimijuuteen liittyviä osaamisia sisältyy tulevaisuuden tekemisen ja ammatillisen opettajuuden kehittämisen osaamisalueisiin, joissa on nimetty erikseen tulevaisuusosaaminen, kehittämisosaaminen, reflektio-osaaminen ja toimijuusosaaminen (JAMK n.d.). Osaamisen kuvaukset vastaavat vähintään taulukon 1 soveltavaa tasoa. Olennaisena osana tulevaisuusosaamista mainitaan tutkiva työote ja kriittinen suhtautuminen olemassa oleviin toimintatapoihin, asioiden tekeminen uudella tavalla sekä rohkeus luovaan ajatteluun, jolla voidaan edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa, sivistystä ja kestävä kehitystä. Kehittämisoaamisessa korostuu yhdessä tekeminen, ja opettajan toiminnan mittakaava ulotetaan kansainväliseen toimintaan asti. Reflektio-osaaminen kuvataan transformatiivisen muutoksen mahdollistavana kykyä tunnistaa ja arvioida kriittisesti omaan opettajuuteen liittyviä peruskäsityksiä, arvoja ja asenteita sekä omia ajattelu- ja toimintamalleja, ja muuttaa toimintaa arvioinnin pohjalta. Toimijuusosaamisen ydin on opettajan aloitteellisessa asenteessa oman ammatillisen kehittymispolkinsa rakentajana ja kyvyssä asettaa tavoitteita omalle ammatilliselle kehittymiselleen sekä toimimisessa näiden tavoitteiden mukaan.

Esimerkin aktiiviseen toimijuuteen kannustavasta pedagogiikasta tarjoaa Tampereen ammatillisessa opettajakorkeakoulussa toteutettava opintojakso Tulevaisuuden oppiminen ja koulutus, johon kuuluu tulevaisuuteen vaikuttavan teon suunnittelu ja toteuttaminen yksilö- tai ryhmätyönä. Teot ovat vaihdelleet erilaisista kirjoi-

tuksista oppilaitoksissa toteutettuihin vaikuttamiskampanjoihin, flash mobeihin ja opetuksen kehittämiseen. Opintojaksoon vahvasti sisältyvä teema on kestävyys osana erilaisten ammattien osaamista ja identiteettiä. Kevään 2023 englanninkielisessä toteutuksessa eräs ammattikorkeakoulussa ohjelmointia opettava opiskelija päätti opintojakson aikana perehtyä kestävyysnäkökulmiin ohjelmoinnissa. Omien sanojensa mukaan hän ei ollut ajatellut tällaista teemaa koskaan aikaisemmin. Löydettyään green coding -lähteitä hän totesi aiheen olevan tärkeä ammatillinen teema, joka täytyy sisällyttää opiskelijoiden opintoihin. Koska hänellä oli menossa sopiva opintojakso, hän toteutti learning café -keskustelun aihepiiristä. Opiskelijat kokivat aihepiirin tärkeäksi, joten teema tulee sisällyttämään opintoihin jatkossakin.

Tässä esimerkissä opettajaopiskelija tutki ennakkoluulottomasti tulevaisuutta ja omaa alaansa. Hän löysi jotain, mikä ei vielä sisällynyt opetukseen ja auttoi opiskelijoitaan kytkeytymään tulevaisuuteen. Samalla hän alkoi katsoa uudella tavalla opetussuunnitelmaa ja alan osaamisia. Lisäksi hänen suhteensa kestävyysasioihin muuttui. Niistä tuli osa hänen identiteettiään ohjelmoijana ja ohjelmoinnin opettajana.

Päätelmät ja pohdinta

Kestävän tulevaisuuden rakentaminen edellyttää yhteiskunnan keskeisten toimintojen uudistamista nopealla aikataululla fossiilista polttoaineista vapaalle sekä luonnonvaroja ja biodiversiteettiä vaalivalle perustalle. Muutos uudistaa työtä ja taloutta perustavanlaatuisella tavalla (Järvensivu ja muut, 2019). Näin ollen ammatillisen opettajuudenkin on laajennuttava planetaarisen toimijuuden suuntaan. Opettajan

*Planetaarisen toimijuuden
vahvistaminen haastaa
ammattillista opettajan-
koulutusta uudistumaan.*

planetaarinen toimijuus merkitsee aktiivisen roolin omaksumista kestävän tulevaisuuden ammatillaisen esikuvana, oppilaitoksen kestävyystoiminnan kehittäjänä, ja työelämän ja yhteiskunnan uudistajana. Planetaarinen toimijuus syntyy ammattialan työelämän tilallisten, ajallisten ja eettisten kytkösten tiedostamisen kautta. Toimijuuden toteutuminen mahdollistuu opettajan vuorovaikutteisissa suhteissa opiskelijoihin, oppilaitosyhteisöön, työelämään ja yhteiskuntaan.

Planetaarisen toimijuuden vahvistaminen haastaa ammatillista koulutusta ja sitä kautta opettajuutta ja opettajankoulutusta uudistumaan. Alakohtaisen ammatillisen osaamisen ennakkoinnissa tulevaisuuteen suhtautuminen näyttää painottuvan pääasiassa muutokseen sopeutumiseen sekä rajattujen, määriteltyjen ongelmien ratkaisemiseen (Opetushallitus, 2023). Kokeileva toimintatapa ja aktiivinen tulevaisuuden muovaaminen eivät saa osaamisissa yhtä vahvaa painoarvoa. Planetaaristen kriisien tyypilliset piirteet – epäselvyys, arvolatautuneisuus, epävarmuus, ristiriitaisuus ja kompleksisuus – vaativat intentionaalista, ennakoivaa, reflektoivaa ja aloitteellista toimijuutta (Koskela & Paloniemi, 2023), siis pikemminkin kokeilujuutta kuin ongelmanratkaisutaitoa. Toimijuuteen kuuluu aina jonkinlaista riskinottoa ja aloitteellisuutta epävarmuudesta huolimatta. Tällaista osaamista tai kyvyk-

kyyttä kuvataan tyypillisesti yrittäjyysosaamisissa, mutta se olisi tärkeä osaaminen tai ominaisuus kaikille kestävän tulevaisuuden muutosagenteille, myös ammatillisille opettajille (Asikainen & Tapani, 2021).

Ammatillinen opettajankoulutus koetaan usein kasvuna asiantuntijasta ammatilliseksi opettajaksi. Samalla tapahtuu opettajaidentiteetin rakentuminen ammatillisen identiteetin rinnalle (Kukkonen ja muut, 2014). Opettajan ammatillisen identiteetin luonne on yhteydessä hänen toimijuuteensa. Se määrittelee opettajan suhteen omaan työhönsä sekä käsitykset siitä, millaiseksi hän haluaa työssään tulla ja mihin arvoihin ja uskomuksiin hän työnsä perustaa (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006). Opettajan ammatilliseen kasvuun voi sisältyä oppimisen prosessi, jossa tietoisuus kestävyysasioista jalostuu planetaarisen toimijuuden sisäistymiseen osaksi opettajan ammatti-identiteettiä (Asikainen & Tapani, 2021). Työn merkitykset ja opettajan identiteetti uudistuvat, kun hän reflektoi nykyisiä käsityksiään työstä ja omasta paikastaan maailmassa tiedon, arvojen, kokemusten ja toiminnan tasoilla yhdessä muiden kanssa (Laininen & Salonen, 2023).

Opettajankoulutus tarjoaa tällaisen yhteisöllisen uudistumisprosessin mahdollistavan ympäristön, kun opettajan työtä ja ammatti-identiteettiä voidaan reflektoida vertaisryhmässä vapaana oman työyhteisön luomista ennako-odotuksista. Kestävyysnäkökulman kokonaisvaltainen integroiminen opettajaopintoihin opettajan ammatillisen identiteetin rakentamisen vaiheessa näyttää tuottavan oppimistuloksia, jotka rinnastuvat transformatiiviseen oppimiseen ja opettajan planetaarisen toimijuuden vahvistumiseen (Asikainen & Tapani, 2021). Oppimisesta tulee

merkityksellistä, kun opiskelija on mukana esimerkiksi uuden opintojakson suunnittelussa tai oppilaitoksen ja yhteistyökumppaneiden projektissa. Tällöin syntyy aivan erilaisia vaikuttamisen kokemuksia kuin irrallisilla kestävä kehityksen opintojaksoilla, joiden jälkeen opiskelijat ovat kokeneet kestävyysasioihin vaikuttamisen hankalaksi (Dahl, 2019; Koskela & Kärkäinen, 2021).

Ammatillisten opettajakorkeakoulujen opetus suunnitelmassa on jo olemassa paljon opettajien planetaarista toimijuutta tukevia tavoitteita ja sisältöjä. Ammatillisella opettajankoulutuksella onkin suuri mahdollisuus ottaa merkittävä rooli työelämän ja yhteiskunnan kestävyysmurroksen edistämässä. Tämä edellyttää koulutuksen laajemman sivistystehtävän tunnistamista ja sille pohjautuvan maailmasuhdetta uudistavan oppimisen vahvistamista. Kun opettaja hahmottaa oman profesionsa opettamansa ammattialan kontekstia laajemmin, hän kykenee kasvattamaan tulevaisuuden ammattilaisia, jotka pystyvät uudistamaan työelämää ja yhteiskuntaa. Parhaimmillaan opettaja toimii opiskelijoilleen esimerkkinä yhteiskunnan ja työelämän uudistajasta.

Lähteet

Asikainen, E., & Tapani, A. (2021). Exploring the Connections of Education for Sustainable Development and Entrepreneurial Education—A Case Study of Vocational Teacher Education in Finland. *Sustainability*, 13(21), 11887. <https://doi.org/10.3390/su132111887>

Barad, K. (2007). *Meeting the universe halfway – Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press.

Common Worlds Research Collective (2020). *Learning to become with the world: Education for future survival*. Paper commissioned for the UNESCO Futures of Education report. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374032>

Dahl, T. (2019). Prepared to teach for sustain-

able development? Student teachers' beliefs in their ability to teach for sustainable development. *Sustainability*, 11(7), 1993. <https://doi.org/10.3390/su11071993>

Eduskunnan sivistysvaliokunta (2021). *Sivistysvaliokunnan mietintö valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta*. Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp - VNS 1/2021 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/SiVM_19+2021.aspx

Ergene, S., Banerjee, S. B., & Hoffman, A. J. (2021). (Un)Sustainability and Organization Studies: Towards a Radical Engagement. *Organization studies*, 42(8), 1319–1335. <https://doi.org/10.1177/0170840620937892>

Eurooppa-neuvosto (2023). Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/green-deal/>

Eteläpelto, A., & Vähäsantanen, K. (2006). Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto, & J. Onnismäe (toim.), *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu* (ss. 26–49). Kansanvalistusseura.

Folke, C., Biggs, R., Norström, A.V., Reyers, B., & Rockström, J. (2016). Social-ecological resilience and biosphere-based sustainability science. *Ecology and Society*, 21(3), 41. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-08748-210341>

Gauriloff, K. (Ohjaaja). (2012). *Säilöttyjä unelmia*. [Dokumenttielokuva]. Oktober Oy.

Haaga-Helia (2022). *Ope kehittymisohjelma*. <https://opinto-opas.haaga-helia.fi/fi/13342/fi/39076/AOKK22/598/year/2022>

HAMK (2023). *Ammatillinen opettajankoulutus*. Hämeen ammattikorkeakoulu. <https://www.hamk.fi/wp-content/uploads/2023/11/Opettajankoulutuksen-opinto-opas-2023-2024.pdf>

Heikkinen, H. L. T., & Kukkonen, H. (2019). Ammattikorkeakoulu toisin ajateltuna: Osaaminen, sivistys ja tiedon intressit. *Aikuiskasvatus*, 39(4), 262–275. <https://doi.org/10.33336/aik.88096>

Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is Green Growth Possible? *New Political Economy* 25(4), 469–486. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>

JAMK (2023). *Ammatillinen opettajankoulutus*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://opetus-suunnitelmat.peppi.jamk.fi/4952/fi/0/5073/1065>

JAMK (n.d.). *Opettajan osaaminen*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://www.jamk.fi/fi/opiskelijalle/ammattillisen-opettajakorkeakoulun-opiskelijan-opettajan-osaaminen>

Jungell-Michelson, J., & Heikkurinen, P. (2022). Sufficiency: A systematic literature review. *Ecological Economics*, 195, 107380, <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2022.107380>

- Järvensivu, P., Toivanen, T. T., Vaden, T., Lähde, V., Hakala, E., Majava, A. J., Lummaa, K., & Eronen, J. T. (2019). *Ekologinen jälleenrakennus*. Audio-visuaalinen tuotos, BIOS. <http://eko.bios.fi>
- Karvonen, R., Ratinen, I., & Kemi, U. (2023). Promoting sustainability competency and self-efficacy in class teacher education. *Frontiers of Sustainability* 4:1205680. <https://doi.org/10.3389/frsus.2023.1205680>
- Koirikivi, P., Benjamin, S., & Kuusisto, A. (2023). Ekososiaalisesti kestävä kasvatuksen ihanteet ja haasteet. Tarkastelussa toisen asteen opiskelijoinnista näkemykset koulukasvatuksen kehittämistarpeista. *Kasvatus*, 54(2), 145–159. <https://doi.org/10.33348/kvt.129146>
- Kortetmäki, T., Puurtinen, M., Salo, Miikka., Aro, Riikka., Baumeister, S., Duflot, R., Elo, M., Halme, P., Husu, H.-M., Huttunen, S., Hyvönen, K., Karkulehto, S., Kataja-aho, S., Keskinen, K. E., Kulmunki, I., Mäkinen, T., Näyhä, A., Okkolin, M.-A., Perälä, T., Purhonen, J., Raatikainen, K. J., Raippalinnä, L.-M., Salonen, K., Savolainen, K. & Kotiaho, J. S. (2021). Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications* 8, article 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>
- Koskela, I.-M., & Paloniemi, R. (2023). Learning and agency for sustainability transformations: building on Bandura's theory of human agency. *Environmental Education Research*, 29(1), 164–178. <https://doi.org/10.1080/13504622.2022.2102153>
- Koskela, T., & Kärkkäinen, S. (2021). Student teachers' change agency in education for sustainable development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 23(1), 84–98. <https://doi.org/10.2478/jtes-2021-0007>
- Kukkonen, H., Tapani, A., Ilola, H., Joensuu, M., & Ropo, E. (2014). Opettajaidentiteetin rakentuminen ammatillisessa opettajankoulutuksessa. *Ammattikasvatuksen Aikakauskirja*, 16(2), 28–48. <https://journal.fi/akakk/article/view/113628>
- Laininen, E., & Salonen, A. O. (2019). Koulutusorganisaatiot yhteiskunnan uudistajina. *Sosiaalipedagogiikka*, 20, 61–72. <https://doi.org/10.30675/sa.80443>
- Laininen, E., & Salonen, A. O. (2023). Planetaarinen sosiaalipedagogiikka uudistaa käsityksiä työstä ja ammatillisesta osaamisesta. *Sosiaalipedagogiikka*, 24, 105–124. <https://doi.org/10.30675/sp.127973>
- Lange, E. A. (2018). Transforming Transformative Education Through Ontologies of Relationality. *Journal of Transformative Education*, 16(4), 280–301. <https://doi.org/10.1177/1541344618786452>
- Lewis, S., & Maslin, M. (2015). Defining the Anthropocene. *Nature*, 519, 171–180. <https://doi.org/10.1038/nature14258>
- OAMK (2023). *Opetussuunnitelmat 2023–2024*. Oulun ammattikorkeakoulu. <https://www.oamk.fi/opinto-opas/amok/ammattilinen-opettajankoulutus>
- Open Badge Factory (n.d.). *Haaga-Helia AOKK Kestävän kehityksen pedagogiikan osaamismerkki*. <https://openbadgefactory.com/cl/earnablebadge/QQW2NCaKZAaFQ/apply>
- Opetushallitus (2023). *Laaja-alainen osaaminen 2030-luvulla. Laaja-alaisen osaamistarpeiden kehitys vuoteen 2030 mennessä. Osaamisen ennakointifoorumin 2021–2024 tuloksia*. Raportit ja selvitykset 2023:1. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/laaja-alainen-osaaminen-2030-luvulla>
- Salminen, J., & Friman, M. (2022). Kestävä kehitys suomalaisissa ammattikorkeakouluissa. *Tiedepoliittikka*, 47(4), 39–49. <https://journal.fi/tiedepoliittikka/article/view/119587>
- Salonen, A., Laininen, E., Hämäläinen, J., & Sterling, S. (2023). A Theory of Planetary Social Pedagogy. *Educational Theory*, 73(4), 613–637. <https://doi.org/10.1111/edth.12588>
- Salonen, A., & Vesala-Varttala, T. (2023). In Search of a Common Language among Stakeholders. Teoksessa S. O. Idowu & L. Zu (toim.), *Elgar Companion to Corporate Social Responsibility and the Sustainable Development Goals*. (ss. 27–47). Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781803927367.00011>
- TAMK (2023). *Ammattilinen opettajankoulutus 23OPKOU*. Tampereen ammattikorkeakoulu. <https://opinto-opas-ops.tamk.fi/175/fi/11/12/3412>
- Thomas, J. A., Williams, M., & Zalasiewicz, J. (2020). *The Anthropocene. A multidisciplinary approach*. Wiley.
- Vadén, T., Lähde, V., Majava, A., Järvensivu, P., Toivanen, T., Hakala, E., & Eronen, J. T. (2020). Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature. *Environmental Science & Policy* 112, 236–244. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.06.016>
- Vähäsantanen, K., Paloniemi, S., Hökkä, P., & Eteläpelto, A. (2017). *Ammattilinen toimijuus. Rakenna, mittari ja tuki*. Jyväskylän yliopistopaino. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6980-6>